

Vogelkers vrijgesteld voor kwaliteitshoutproductie in een gelaagd gemengd licht bos.

foto's Bosgroepen

Vogelkers geveld in het kader van de bestrijding. Genk (B).

Beslisboom Amerikaanse vogelkers

*Bestrijden, uitfaseren,
integreren en
bos weerbaar maken*

De Amerikaanse vogelkers (*Prunus serotina*) - vanaf hier voor het gemak 'vogelkers' genoemd - is ondanks intensieve bestrijding volledig ingeburgerd en niet meer uit te roeien. Afhankelijk van de terreindoelen is het aan de eigenaar/beheerder te beoordelen in welke mate vogelkers een probleem is en in hoeverre maatregelen nodig zijn om dominantie door vogelkers te voorkomen. We hebben een beslisboom ontwikkeld om handvatten te bieden om met deze 'nieuwe' boomsoort te leven. Per begroeiingstype geeft de beslisboom aan hoe gewenste bos- en natuurtypen zijn te realiseren.

— Bart Nyssen, Gerard Koopmans (Bosgroepen) en Jan den Ouden (Wageningen University)

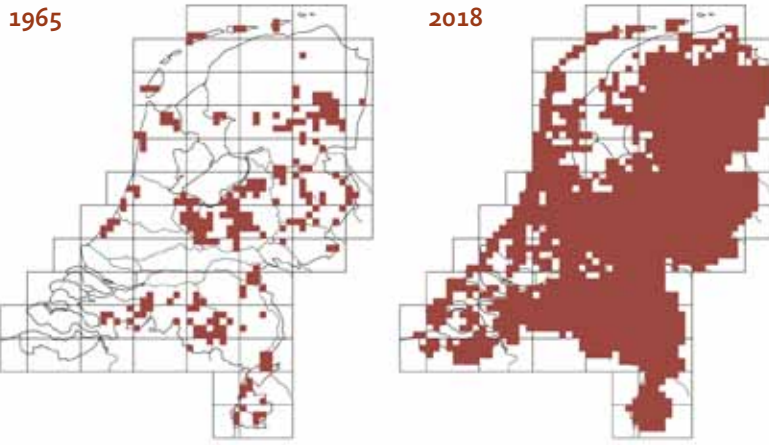
> Vogelkers was ten tijde van de grootschalige herbebossingen de meest aangeplante loofboomsoort, waarbij hij vaak mee werd geplant als mengboomsoort. De houding ten aanzien van vogelkers veranderde in de jaren vijftig, toen na de kaalkap van kaprijpe grove dennenbossen nieuwe dennenaan-

plant verstikte onder de massale verjonging en stronkopslag van vogelkers. Rond deze tijd kwam de bestrijding van de vogelkers op gang, met het doel deze uit te roeien. Dit bleek echter onmogelijk, en gedurende de 20^e eeuw wist vogelkers zich over heel Nederland uit te breiden (figuur 1). Na decennia van bestrijding en vele honderden miljoenen euro's aan bestrijdingskosten moet worden geconcludeerd dat vogelkers nooit meer uit het landschap zal verdwijnen.

Licht is de bepalende factor

De Amerikaanse vogelkers is een uitgesproken pionierboomsoort en kan zich samen met onder andere berk en grove den makkelijk vestigen onder lichte omstandigheden. Vogelkers maakt vroeg zaden die efficiënt worden verspreid. De zaailingen kunnen enige tijd in schaduwrijke omstandigheden overleven, maar hebben veel licht nodig om door te kunnen groeien. Bij voldoende licht kan vogelkers dichte struiklagen vormen, daarbij geholpen door het sterke vermogen opnieuw uit te lopen na een verstoring (bijvoorbeeld na kap). Net als bij andere soorten wordt in dichte struikvegetaties van vogelkers de ondergroei sterk onderdrukt.

Door de vroege en rijke bloei en vruchtzetting is vogelkers een belangrijke soort voor allerlei insecten in het zandlandschap. De soort maakt goed afbreekbaar strooisel waardoor mildere humusvormen ontstaan. Vogelkers vormt een transparant kronendak waaronder al vroeg schaduwverdragende soorten kunnen vestigen.

Figuur 1. Aanwezigheid van Amerikaanse vogelkers in Nederland in het jaar 1965 (235 kilometerhokken) en in het jaar 2018 (1389 kilometerhokken).
Bron: Nationale Databank Flora en Fauna.

Tabel 1. Boom- en struiksoorten geordend naar de schaduwtolerantie in het juveniele stadium. De ordening loopt van 1 (veel licht nodig) tot 5 (weinig licht nodig) met een ruwe raming van het overeenkomstige percentage van het daglicht.

50 - 25 % van het daglicht		
Japane lariks	<i>Larix kaempferi</i>	1,36
grove den	<i>Pinus sylvestris</i>	1,67
25-10% van het daglicht		
ruwe berk	<i>Betula pendula</i>	2,03
zwarte den	<i>Pinus nigra</i>	2,10
ratelpopulier	<i>Populus tremula</i>	2,22
zomereik	<i>Quercus robur</i>	2,45
Amerikaanse vogelkers	<i>Prunus serotina</i>	2,46
vuilboom	<i>Rhamnus frangula</i>	2,66
wintereik	<i>Quercus petraea</i>	2,73
lijsterbes	<i>Sorbus aucuparia</i>	2,73
Amerikaanse eik	<i>Quercus rubra</i>	2,75
douglas	<i>Pseudotsuga menziesii</i>	2,78
10- 5 % van het daglicht		
tamme kastanje	<i>Castanea sativa</i>	3,15
veldesdoorn	<i>Acer campestre</i>	3,18
boskers	<i>Prunus avium</i>	3,33
hazelaar	<i>Corylus avellana</i>	3,53
gewone esdoorn	<i>Acer pseudoplatanus</i>	3,73
haagbeuk	<i>Carpinus betulus</i>	3,97
5-2 % van het daglicht		
zomerlinde	<i>Tilia platyphyllos</i>	4,00
reuzen zilverspar	<i>Abies grandis</i>	4,01
winterlinde	<i>Tilia cordata</i>	4,18
Noorse esdoorn	<i>Acer platanoides</i>	4,20
taxus	<i>Taxus baccata</i>	4,43
beuk	<i>Fagus sylvatica</i>	4,56
reuzenlebensboom	<i>Thuja plicata</i>	4,73
westelijke hemlockspar	<i>Tsuga heterophylla</i>	4,96

In grotere gaten in het kronendak is voor vogelkers voldoende licht beschikbaar om snel in de hoogte te kunnen doorgroeien. Als een vogelkers van jongs af aan in zo'n gat opgroeit, kan deze waardevol hout vormen. Door de relatief korte levensduur van vogelkersen in het kronendak (op zandgrond maximaal 80 tot 120 jaar) zal eventuele dominantie van vogelkers op relatief korte termijn kunnen worden doorbroken door de concurrentie van langer levende lichtboomsorten als den en eik in het kronendak en door de ingroei van langer levende schaduwboomsorten.

Begroeiingstypen in de beslisboom

In de beslisboom onderscheiden we op basis van de beschikbare hoeveelheid licht de volgende begroeiingstypen (figuur 2): open landschap (heide, stuifzand, duinen), bossen (licht bos, gelaagd gemengd licht bos en donker bos) en bosranden, houtwallen en hakhout (deze laatste drie worden in dit artikel verder niet behandeld).

De aanpak van vogelkers in het open landschap is vrij eenduidig. Om de openheid te bewaren zal vogelkers hier, evenals de andere boomsoorten, altijd bestreden moeten worden om openheid te bewaren. Deze eenduidigheid geldt niet voor bossen omdat vanwege de verschillende omstandigheden en doelen, de aanpak van vogelkers kan variëren van bestrijden tot volledige integratie in het boscysteem. De mate van lichttoetreding in de onderetage, en ook de wilddruk, bepalen in hoeverre vogelkers in het bos dominant kan worden.

Licht bos is bos gedomineerd door lichtboomsorten met een beperkte tweede boomlaag en struiklaag, waarin vogelkers zich probleemloos vestigt. Gelaagd gemengd licht bos is hetzelfde type bos maar dan met een goed ontwikkelde tweede boom- en struiklaag en een veelal gemengd kronendak. Dit bostype is nauwelijks gevoelig voor uitbreiding van vogelkers en als vogelkers zich toch vestigt is deze goed beheersbaar. Donker bos is bos met een aanzienlijk aandeel schaduwtolerante boom- en struiksoorten en te donker voor vogelkers. Donker bos is dan ook het meest weerbaar tegen een dominantie van vogelkers.

Inheemse verjonging onder vogelkers, voornamelijk, esdoorn, lijsterbes, hazelaar en es. Vogelkers zelf ontbreekt vrijwel volledig door gebrek aan licht. Kessel (B).

Een beslisboom waarbij de beheerder zelf de keuzen maakt

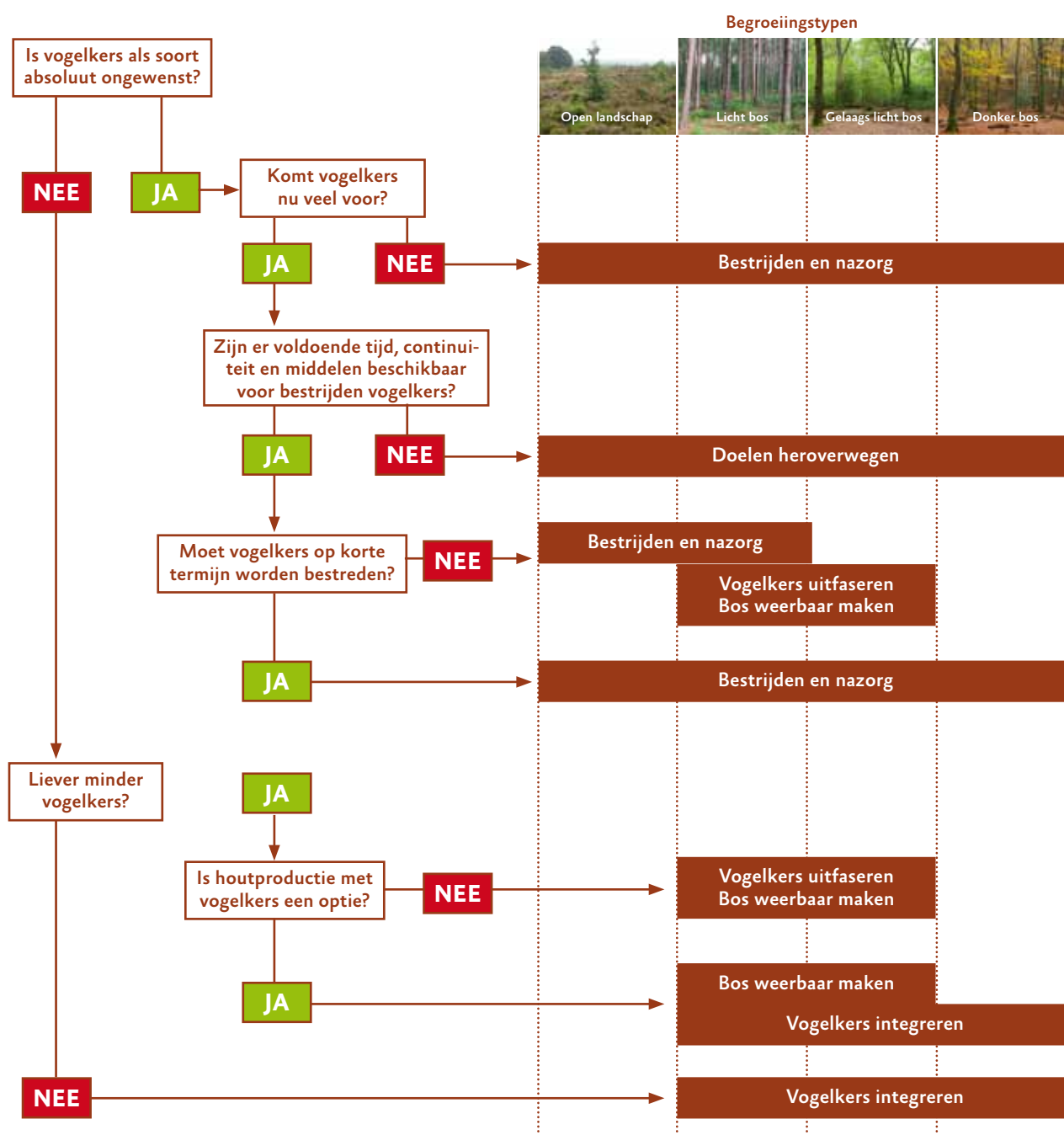
De beslisboom (figuur 3) leidt afhankelijk van begroeiingstype en terreindoelen tot het advies vogelkers te bestrijden – met heroverwegen van de beheerdoelen bij onvoldoende mogelijkheden – het bos weerbaar te maken, vogelkers uit te faseren of te integreren. Deze laatste twee kunnen ook handige overgangsstrategieën naar een weerbaar bos zijn.

Bestrijden

De keuze om tot bestrijding over te gaan, hangt vooral af van de doelen voor het terrein, en minder van de mate van voorkomen van de soort. Immers, als men wil dat vogelkers geen deel uitmaakt van de lokale flora moet de soort zo volledig mogelijk verwijderd worden uit het systeem. Wanneer de bestrijding onvolledig is zal de populatie zich weer snel kunnen gaan uitbreiden, en blijven grote inspanningen nodig om de soort te weren. Nazorg

			
Heide & Stuifzand	Gelijkjarige opstanden grove den, lariks, eik	Structuur door dunnen Grove den, lariks eik	Eerder zeldzaam Beuk, douglas, esdoorn, linde, ..
Bosontwikkeling meestal ongewenst	Bossuccessie tegen gehouden	Bossuccessie in volle gang	Bossuccessie ver gevorderd
Beheer nodig om open land- schap te behouden	Beheer nodig om licht karak- ter te behouden	Gelaagdheid versterken via selectief dunnen en bijplanten	Donker karakter versterken via selectief dunnen en bijplanten
Gevoelig voor vestiging vogelkers	Gevoelig voor dominantie vogelkers	Vogelkers hanteerbaar in beheer	Vogelkers geen probleem

Figuur 2: De vier begroeiingstypen die in de beslisboom worden onderscheiden.

Figuur 3: De beslisboom voor de omgang met Amerikaanse vogelkers in het terreinbeheer.

is essentieel en moet langdurig worden voortgezet (zeker eens in de drie jaar). Voor de bestrijding zijn voldoende tijd en geld en een lange termijn planning noodzakelijk.

Uitfaseren en integreren

Wanneer onmiddellijke bestrijding niet mogelijk of noodzakelijk is, kan vogelkers worden beschouwd als onderdeel van het aanwezige soortenpalet. Er zijn twee benaderingen mogelijk:

- *Uitfaseren*: maatregelen gericht op het geleidelijk verminderen van het aandeel vogelkers, of op termijn zelfs verdrijven van vogelkers uit een bosgebied.
- *Integreren*: het accepteren van vogelkers als onderdeel van het lokale boomsoortenpalet en een behandeling krijgt als alle andere boomsoorten.

Vogelkers integreren in het bosbeheer is een optie in licht bos en gelaagd gemengd licht bos, vooral wanneer een groter aantal boomsoorten in menging voorkomt. De bosbehandeling wordt dan zodanig ingericht dat vogelkers weliswaar meedoet in de bosontwikkeling, maar als gevolg van concurrentie met andere soorten niet domineert. Uitfaseren van vogelkers betekent niet perse het volledig verwijderen, maar door selectief ingrijpen kan het aandeel van de soort geleidelijk verminderen. Tegelijkertijd wordt gewerkt aan een meer structuurrijk bos waarin hervestiging van vogelkers steeds minder plaatsvindt. De belangrijkste beheermaatregelen bij uitfaseren en integreren zijn pleksgewijs verjongen, aanplant van schaduwtolerante of snelgroeiende concurrenten en sturen in de verjonging.

Succesvolle aanplant van linde (links) en esdoorn (rechts) onder 8-jarige vogelkers. Schoten.

Bos weerbaar maken

Door het bos weerbaar te maken kan de dominantie van vogelkers structureel worden doorbroken. Dit houdt in dat een zodanige bosstructuur en soortensamenstelling wordt ontwikkeld dat vogelkers geen of nauwelijks kans krijgt te domineren. Voor het uitfaseren van vogelkers is dit de meest voor de hand liggende strategie. Sleutelfactor hierbij is het verminderen van de lichttoevoer naar de ondergroei (verdonkeren) en het stimuleren van een sterk gemengde boom- en struiklaag die met vogelkers kan concurreren. Het gaat hierbij om het aanplanten van schaduwtolerante opvolgersoorten zoals winterlinde, haagbeuk, esdoorn, beuk en snelgroeiende pioniers zoals ratelpopulier, berk en lariks.

Vanwege de transparante kronen kunnen onder vogelkers al vroeg in de bosontwikkeling schaduwtolerante boomsoorten aangeplant worden. Sommige boomsoorten zoals linde, beuk en taxus kunnen zich onder vogelkers verjongen vanaf de dichte fase. Andere soorten zoals esdoorn, douglas, tsuga, thuja, haagbeuk en hazelaar kunnen dat vanaf de stakenfase. Onder het vogelkers-scherm ontstaat dan een schaduwwerpemde tweede boomlaag. Wanneer dit scherm wordt verwijderd, nadat de aanplant in sluiting is, zal verjonging van vogelkers nauwelijks optreden. In multifunctioneel bos kan, wanneer voldoende stamkwaliteit aanwezig is, er voor gekozen worden een generatie vogelkers te benutten alvorens de overgang te maken naar weerbaar bos.

Een hoge wildstand verhoogt de kosten van aanplant sterk omdat dan van een succesvolle verjonging van loofboomsoorten geen sprake kan zijn zonder grote investeringen te doen in wildkerende voorzieningen of reductie van de dichtheid van aanwezige populaties.

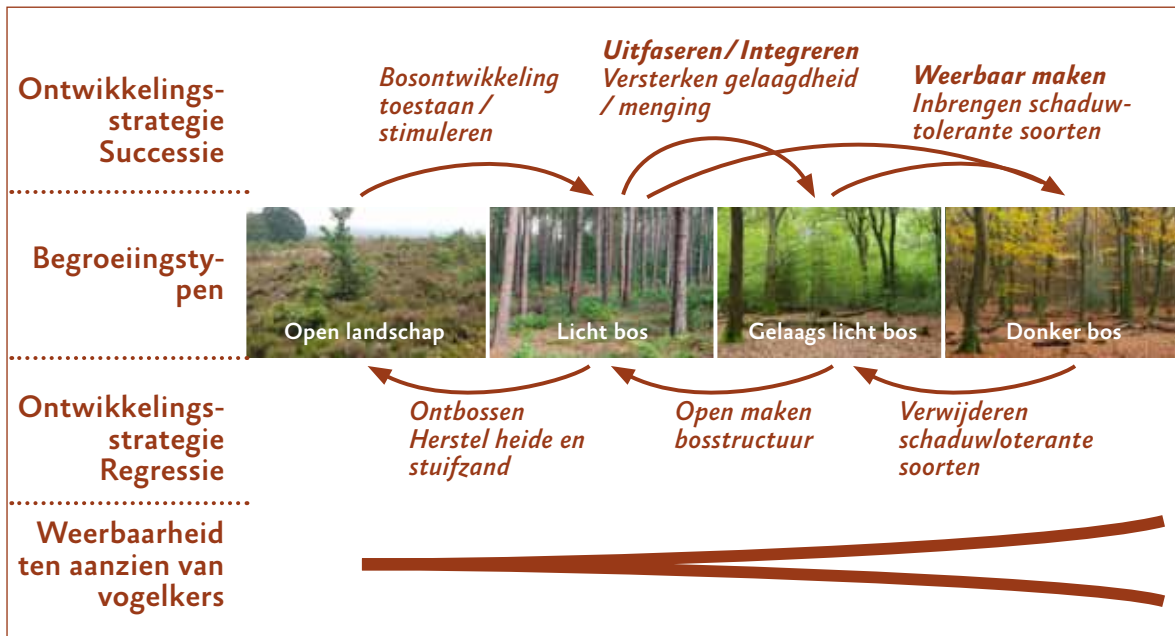
Handelingsperspectieven in de verschillende begroeiingstypen

Open landschap

In open terreinen is het verwijderen van bosopslag een vast onderdeel van het beheer. Omdat vogels of zoogdieren het zaad van vogelkers aanvoeren, staan vogelkers zaailingen vooral bij bomen en struiken die door vogels als rustboom gebruikt worden. Vogelkers is in het open landschap vooral daar een probleem waar het bos recentelijk verwijderd is. Vogelkers kan op open terreinen het beste volledig worden bestreden aangezien hij in volle zon zeer jong zaad zet en daarom niet als struik of boom getolereerd kan worden. Een permanent vervolfbeheer gericht op het verwijderen van zaailingen blijft noodzakelijk.

Vogelkersarme bosgebieden

Sommige bosgebieden zijn in het verleden met volhoudende inzet van veel middelen vogelkersarm gemaakt. Door de overal aanwezige vogelkers in het omliggende landschap, en de verbreiding van zaden over grote afstanden, is permanente aandacht voor vogelkers noodzakelijk. De bossen in vogelkersarme bosgebieden zijn op te delen naar de andere begroeiingstypen. Ook de gehanteerde strategie om een bosgebied vogelkersarm te houden, wordt

daarom het best geënt op de ontwikkelingsstrategieën voor de drie begroeiingstypen (figuur 2).

Licht bos

Licht bos is erg gevoelig voor de vestiging, uitbreiding en dominantie van vogelkers. Het vasthouden aan lichte bostypen, met name grove den, is dan ook de achterliggende oorzaak van de grote uitbreiding van vogelkers in de bossen op zandgronden. Wil men het lichte karakter van het bos behouden, dan is bestrijden van vogelkers noodzakelijk. Zo niet, dan zijn er meerdere strategieën denkbaar, afhankelijk van de vraag of men vogelkers wil uitfaseren of wil integreren in het beheer. Voor een structureel lager aandeel vogelkers is uiteraard een doorontwikkeling naar gelaagd gemengd bos of weerbaar bos op de lange termijn de meest voor de hand liggende optie. Maar tegelijkertijd biedt de hoge lichtbeschikbaarheid in dit bostype ook aanknopingspunten voor de integratie van vogelkers vanwege het waardevol kwaliteitshout.

Gelaagd licht bos

In bossen waar het kronendak bestaat uit boomsoorten met transparante kronen zal zich op termijn altijd een tweede boomlaag ontwikkelen. Alleen bij een hoge wilddruk zal deze ontwikkeling uitblijven, tenzij er zich veel naaldbomen weten te vestigen. Vogelkers is in deze tweede boomlaag een veel voorkomende soort, maar is lang niet altijd dominant. In een menging kan vogelkers gewoon meegroeien, maar zich vanwege de lage lichtniveau

niet of nauwelijks opnieuw vestigen. Het gelaagde gemengde bos biedt dus goede aanknopingspunten om vogelkers uit te faseren door deze selectief aan te pakken bij dunningen, maar ook om vogelkers te integreren en mee te laten groeien met alle andere soorten.

Donker bos

In het donkere bos, waarin schaduwverpende boomsoorten domineren, zal vogelkers vanwege de concurrentie met andere soorten nauwelijks voet aan de grond krijgen. In openere delen kan vogelkers wel onderdeel uitmaken van de verjonging. Dit weerbare begroeiingstype is de beste garantie om vogelkers in toom te houden. Eventueel aanwezige vogelkers in verjongingen kunnen zonder gevaar voor verdere verspreiding worden aangewend om kwaliteitshout te laten groeien.<

b.nyssen@bosgroepzuid.nl, g.koopmans@bosgroepen.nl

Een digitale versie van de beslisboom is terug te vinden op:

www.bosgroepen.nl/amerikaansevogelkers

Achtergrondinformatie is te vinden op www.vogelkers.nl en in het boek 'Amerikaanse vogelkers, van Bospest tot Bosboom'.

Beheerdersdag
Jachtkamer 10.45 - 11.30 uur en 11.45 - 12.30 uur